

Društveni izlet po poteh soške fronte

V letu 2015 smo se v Muzejskem društvu Škofja Loka odločili, da bomo organizirali izlet, ki bo posvečen spominu na 1. svetovno vojno. Ideja se je porodila na enem izmed sestankov izvršnega odbora že v letu 2014, ko smo obeleževali 100. obletnico začetka 1. svetovne vojne. Tako smo sklenili, da obiščemo Primorsko in se podamo po poteh soške fronte. Boji na soškem bojišču so se namreč začeli 23. maja 1915, ko je Italija napovedala vojno Avstro-Ogrski monarhiji.

Tako smo se v soboto, 26. septembra 2015, člani Muzejskega društva Škofja Loka ob 7. uri zbrali na parkirišču v nekdanji vojašnici. Jutro je bilo megleno in oblačno in ne prav toplo. Kljub vsemu je bilo med udeleženci zaznati veliko dobre volje, da se je na koncu omehčalo celo vreme in nas je popoldne na Primorskem pričakalo sonce. Za izvedbo izleta in dobro počutje vseh udeležencev sta poleg predsednika muzejskega društva Aleksandra Igličarja letos poskrbela kar dva vodnika. Jože Štukl je pripravil načrt poti in poskrbel za vodenje izleta z izčrpno zgodovinsko razlago po posameznih odsekih poti, o vzrokih in poteku 1. svetovne vojne, tehnikah vojskovanja ter oborožitvi, medtem ko nas je Mirjam Jezeršek seznanila s številnimi geografskimi in kulturno-zgodovinskimi zanimivostmi krajev, ki smo jih srečevali na naši poti.

Ta nas je sprva vodila po Poljanski dolini, nato čez Cerkno in mimo Mosta na Soči do Tolmina, kjer smo na glavnem trgu naredili prvi kratek postanek za kavo. Po okrepčilu smo pot nadaljevali do Kobarida, kjer je bil predviden prvi daljši postanek. Tu smo se najprej odpravili do **Kobariškega muzeja**. Ta je nastal iz muzejske zbirke, ki so jo leta 1990 uredili domačini v stavbi, v kateri je med 1. svetovno vojno delovalo italijansko vojaško sodišče. Danes se Kobariški muzej ponaša s sodobno muzejsko postavitvijo v dveh nadstropjih. Del muzejskih zbirk nas popelje skozi tisočletja burne zgodovine Kobarida, medtem ko so ostale posvečene veliki vojni. S pomočjo zemljevidov so prikazana evropska bojišča 1. svetovne vojne in preoblikovanje političnih meja po njenem koncu. Največji poudarek je na soški fronti. Z ogledom dokumentarnega filma in ob razlagi muzejskega vodnika smo ob velikih maketah, ogledu orožja in opreme, fotografijah, pismih

in ob številnih predmetih iz vsakdanjega življenja, razstavljenih v vitrinah, podživeli trpljenje vojakov na soški fronti in v njenem zaledju tekom 1. svetovne vojne, ki se je začela 28. julija 1914 in je trajala do 11. novembra 1918. Vanjo so bili vpleteni vsi večji imperiji tistega časa ter njihovi zavezniki.

Že leta pred vojno sta se v Evropi oblikovali dve glavni nasprotujoči si strani, antanta in centralne sile, ki sta tekmovali za gospodarsko, politično, vojaško in kolonialno prevlado v Evropi in po svetu. Antanta je sestavljalo zavezništvo med Francijo, carsko Rusijo in Veliko Britanijo, centralne sile pa zavezništvo med Nemškim cesarstvom, Avstro-Ogrsko in Kraljevino Italijo. Kasneje v vojni so se obema stranema pridružile še ostale države v Evropi in po svetu. Antanti so se pridružile Japonska, Italija, ZDA, Srbija, Črna gora, Romunija in Grčija; centralnim silam pa Otomansko cesarstvo in Bolgarija.

Razdelitev Evrope na dva pola ter sistem zavezništev med državami je srednji Evropi desetletja zagotavljal mir. To pa ni veljalo za Balkan, ki so ga konec 19. in v začetku 20. stoletja pretresale vojne, nemiri, politična nestabilnost in tuja okupacija. Po umiku Otomanskega cesarstva z Balkana je Srbija želela postati nova balkanska velesila. Zaradi rastočega srbskega nacionalizma in težnje po združitvi vseh balkanskih narodov v enotno južnoslovansko državno tvorbo, je Srbija prišla v resen spor z Avstro-Ogrsko, ki je imela Balkan za svoje interesno območje. Splet okoliščin je 28. junija 1914 privedel do atentata na avstro-ogrskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo ženo Sofijo. Atentat je pretresel Evropo in svet ter povzročil politično in diplomatsko krizo. Avstro-Ogrska je zoper Srbijo zahtevala povračilne ukrepe in ji postavila ultimatum.

Ker njene zahteve v 48 urah niso bile izpolnjene, je 28. julija 1914 sledila vojna napoved Srbiji, s čimer je v veljavo stopil evropski sistem zavezništev. Rusija kot podpornica in zaveznica Srbije je konec julija pričela mobilizirati svojo vojsko proti Avstro-Ogrski. Nemčija kot zaveznica Avstro-Ogrske je na to reagirala z vojno napovedjo Rusiji in njeni zaveznici Franciji ter napadom na nevtralno Belgijo in Luksemburg. Ker pa je za nevtralnost Belgije jamčila Velika Britanija, je ta napovedala vojno Nemčiji. V enem samem poletnem tednu leta 1914 se je Evropa znašla v totalni vojni. V naslednjih dneh, tednih in mesecih so v Evropi in po svetu nastale: vzhodna in zahodna fronta, balkansko in bližnjevzhodno bojišče, vojna v kolonijah, vojna na morju ter z vse večjo uporabo letal, popolnoma novo bojišče v zraku. Napovedi generalov, da se bo vojna končala do božiča 1914, se niso uresničile. Na vseh frontah je zelo hitro prišlo do zastoja, saj nobena udeležena vojska ni mogla prebiti obrambe svojega nasprotnika. Edina rešitev za preživetje vojakov so bili jarki in kaverne. Med letoma 1914 in 1918 se je tako razvil popolnoma nov sistem bojevanja v jarkih, kar je bila glavna značilnost 1. svetovne vojne.

Italijani so se 20. maja 1882 pridružili obrambnemu sporazumu med Avstro-Ogrsko in Nemčijo in tako je nastal trojni sporazum. Kljub temu Italija ni želela vstopiti v 1. svetovno vojno na strani centralnih sil, ampak je ob začetku vojne

izstopila iz trozveze in razglasila nevtralnost. Takoj je začela intenzivna diplomatska pogajanja tako z antanto kot s centralnimi silami. Na katero stran v vojni bo prestopila, je bilo močno odvisno od ozemlja, ki ga bo v zameno za to prejela. Ker so ji države antante ponudile veliko finančno pomoč in več ozemlja, ki seveda ni pripadalo njim ampak večinoma Avstro-Ogrski, je Italija prestopila na njeno stran. Tako so ji antantne sile obljubile Trentino, Južno Tirolsko do Brennerja, Trst, velik del ozemlja zahodne Slovenije, Istro, pomembnejše jadranske otoke, pristanišče Valono (Vlorë) in otok Saseno (Sazan) v Albaniji, delež pri delitvi nemških kolonij in delež pri morebitnem razkosanju Turčije. Dogovor je bil potrjen s tajnim londonskim sporazumom, ki je bil podpisan 26. aprila 1915. Popoldne, 23. maja 1915, je Italija napovedala vojno Avstro-Ogrski. Med državama se je s tem odprla nova 600 km dolga frontna črta. Od tromeje med Švico, Italijo in Avstro-Ogrsko, preko Tirolskih Dolomitov in Karnijskih Alp je potekala tirolska fronta. Od Julijskih Alp, ob reki Soči do njenega izliva v Jadransko morje pa je potekala soška fronta.

Prvi boji ob Soči so se začeli že zvečer 23. maja 1915. Italijani so tedaj na soškem bojišču imeli 180 bataljonov, medtem ko je na avstro-ogrski strani branilo soško fronto zgolj 24 bataljonov, ostalo so bili črnovojniki, dopolnilne enote, orožniki in finančna policija. Ostale čete so šele prihajale.¹ Italija je imela še eno veliko prednost pred Avstro-Ogrsko. Že leta 1872 je kot prva na svetu uvedla gorske enote. Na predvečer vojne so imeli 50 bataljonov. Tekom vojne so število alpskih bataljonov povečali na 88. Na avstro-ogrski strani je bil le majhen del enot specializiran za vojskovanje v gorah. Med njimi so bili Tirolci, Korošci, Kranjci, Primorci, Dalmatinci in Bošnjaki.² Avstro-Ogrska vojska se je brez boja umaknila na črto Rombon–Bovec–Tolmin–Sabotin–Gorica–Devin. Tam je čakala Italijane in okrepitev. Italijani so prodirali počasi in previdno. Nadaljnji boji so se nadaljevali v dvanajstih soških bitkah, ki so trajale skupno 29 mesecev.

Italijanska vojska si je na začetku vojne zadala visoke cilje, osvojitve Južne Tirolske, Gorice, Trsta in hitri preboj v Ljubljansko kotlino. Vendar pa se je že v prvih dneh spopadov izkazalo, da so ti cilji popolnoma nedosegljivi, zato se je kmalu razvila pozicijska vojna. Na soški fronti je v dveh letih in pol ena za drugo sledilo enajst italijanskih ofenziv, ki niso bistveno spremenile položaja. Izjema je bila le 6. soška bitka, v kateri se je Italijanom posrečilo zavzeti Sabotin in Gorico. Zaradi preobremenjenosti avstro-ogrske armade, ki se je borila še na vzhodni in solunski fronti, je na soškem bojišču izvajala v glavnem obrambne operacije. V drugi polovici leta 1917 je kazalo, da se bo fronta vsak čas sesula, zato so Nemci in Avstrijci pripravili ofenzivo, ki bi Italijane izločila iz velike vojne. Tako so 24. oktobra 1917 sprožili 12. soško bitko, znano tudi kot čudež pri Kobaridu,³ s katero so prebili italijanske položaje med Bovecem in Kobaridom. Po treh dneh bojov se je poražena italijanska vojska v paniki in neredu umaknila na reko Piavo, kjer si je

1 Fortunat - Černilogar, *Tolminsko mostišče I*, str. 45.

2 Fortunat - Černilogar, *Tolminsko mostišče I*, str. 44.

3 Hmelak, *Soška fronta*, str. 307–323.

ob pomoči zahodnih zaveznikov opomogla ter postavila novo obrambno črto. Fronta se je nato kljub številnim avstrijskim napadom ustalila na reki Piavi, vse do bitke pri Vittorio Venetu, v kateri je bila avstro-ogrsko vojska poražena in 3. novembra 1918 je sledil podpis premirja. Kmalu po podpisu premirja je avstro-ogrsko monarhija razpadla.

Rezultat 1. svetovne vojne je bilo nepopisno razdejanje vzdolž frontnih črt in v neposrednem zaledju. Samo na jugozahodni fronti je bilo zgolj z italijanske strani izstreljenih več kot 40 milijonov topniških izstrelkov različnih kalibrov, več kot 1 milijon min ter 22 milijonov ročnih bomb.⁴ Krvni davek je bil temu primer- no visok. V samo dveh letih in pol bojev na Soči je padlo okoli 300 000 vojakov.⁵ Med njimi je bilo okrog 35 000 Slovencev.⁶ Posmrtno ostanke padlih italijanskih vojakov so leta 1938 s preprostih vojaških grobišč prenesli v 3 monumentalne kostnice, zgrajene v Kobaridu, pri Sredipolju in na Oslavju nad Gorico. Ker je celotno ozemlje, kjer so potekali boji, po 1. svetovni vojni pripadlo Italiji, so za mejo ostala tudi številna avstro-ogrsko vojaška pokopališča, ki pa so precej bolj skromna od italijanskih.

Po končanem ogledu muzeja smo se z muzejskim vodnikom odpravili še na ogled **kostnice** nad Kobaridom. Na griču Gradič nad Kobaridom se okrog cerkvi- ce sv. Antona nahaja kostnica, v kateri je zadnje počivališče našlo 7014 italijanskih vojakov, ki so padli v Zgornjem Posočju. Njihova imena so vklesana v velike plošče iz serpentina. Po ogledu kostnice smo se odpravili nazaj v Kobarid, kjer nas je na trgu ob cerkvi čakal avtobus in težko pričakovana malica, za katero je tako kot vsako leto poskrbel naš predsednik Sandi Igličar. Izdatne sendviče, ki so nam šli močno v slast, smo poplaknili s pivom ali sokom. Po malici smo se odpeljali po dolini Soče proti Novi Gorici in našemu novemu cilju Sabotinu. Med potjo nas je Mirjam seznanila s številnimi krajevnimi zanimivostmi, hkrati pa nam je obširno predstavila zgodovino Gorice, katere začetki segajo že v 11. stoletje. Mesto leži ob meji z današnjo Novo Gorico, ki je povsem na novo nastala po 2. svetovni vojni,

ko je mesto Gorica ostalo na italijanski strani, s čimer je severna Primorska ostala brez upravne- ga, gospodarskega in kulturnega centra.

Udeleženci izleta pri italijanski kostnici nad Kobaridom.

(foto: Jože Štukl)

4 Fortunat - Černilogar, *Tolminsko mostišče I*, str. 52.

5 Simič, *Po sledah soške fronte*, str. 229.

6 Fortunat - Černilogar, *Tolminsko mostišče I*, str. 63.

Hrib Sabotin je najjužnejši odrastek Julijskih Alp. Leži na prehodu med alpskim in sredozemskim – dinarskim svetom. Z vrha se ob sončnem vremenu ponuja izjemen razgled od morja do Triglava. Simbolično predstavlja tudi stično točko med dvema državama. Po 2. svetovni vojni so po grebenu Sabotina potegnili državno mejo med Italijo in Jugoslavijo, zato je bil dostop na Sabotin vse do osamosvojitve Slovenije leta 1991 omejen. Danes je Sabotin s Parkom miru postal simbol združevanja in premagovanja meja. Žal pa v zgodovini ni bilo vedno tako. Hrib je močno zaznamovala 1. svetovna vojna. Zaradi svoje lege nad Gorico, na desnem bregu Soče, je bil ključna obrambna točka avstro-ogrske armade. Avstro-ogrski vojaki so na Sabotinu že pred spopadom z Italijo maja 1915 začeli utrjevati položaje. Zgradili so cel sistem bojnih položajev s kavernami in opazovalnicami. Od tu so kljubovali napadom italijanske pehote do 6. avgusta 1916. Sabotin je bil torej dejavno vključen v vse soške bitke, od prve do šeste. V šesti soški bitki ga je italijanska pehota zasedla. S padcem Sabotina, ki je predstavljal ključno točko v avstrijskem obrambnem sistemu, se je vsa avstrijska obramba sesula in v italijanske roke je na koncu padla tudi Gorica. Po zavzetju Sabotina so Italijani v kavernah uredili topniška gnezda, od koder so streljali na avstro-ogrske obrambne položaje na Sveti Gori, v Vodicach, na Škabrijelu in v zaledju. Danes je celoten sistem kavern na Sabotinu zelo lepo urejen v turistične namene in tudi mi smo si jih ob spremstvu lokalnega vodnika z zanimanjem ogledali. Ker se je ogled Sabotina rahlo zavlekel, smo morali naš program prilagoditi in se odpovedati obisku Gorice in goriškega gradu, kot smo imeli prvotno predvideno. Tako smo se počasi odpravili proti samostanu Kostanjevica.

Ob poti smo naredili kratek postanek pod Sveto Goro ob cesti Solkan - Grgar, kjer smo si ob gostilni Oddih ogledali lokalno zanimivost. Na parkirišču gostilne je v vogal nizke škarpe vzdana 287 kilogramska neeksplozirana granata, ki je bila izstreljena iz škodinega možnarja 30,5 cm M 1911. To odlično, skoraj 21 ton težko orožje, so zasnovali in izdelovali v tovarni Škoda v Plznu na Češkem (Skodawerke A.G. Pilsen). Malo čez 3 m dolga in 5936 kg težka cev je bila

Ogled vojaških kavern, rogov in barak na Sabotinu.
(foto: Jože Štukl)

elastično vpeta na masivno podnožje. Odsun cevi sta zaustavili hidravlični zavori, nameščeni nad cevjo, hidropnevmatični povratnik pa je vrnil cev v prvotno lego. Z njim so lahko izstreljevali 382 kilogramske prebojne granate, 300 kilogramske šrapnelske granate in lažje 287 kilogramske rušilne granate. Pred njim v dosegu 11 km ni bila varna nobena utrdba tedanjega časa. Granate so uspešno prebile do 3 metre železobetona in 15 cm debele jeklene topovske kupole na utrdbah, kar se je pokazalo že avgusta 1914, ko so na zahodni fronti z omenjenimi možnarji razbili mogočne belgijske trdnjave. Ker Italijani na soški fronti niso imeli močnih železobetonskih utrd, so z možnarji izstreljevali predvsem najlažje 287 kilogramske granate, ki so postale strah in trepet italijanske pehote. Posebnost Škodinega možnarja je bila izjemna mobilnost, ki jo je omogočal poseben bencinsko-električni vlačilec, ki ga je že pred vojno izdelal slavni konstruktor Ferdinand Porsche. S tem vlačilcem so razstavljen možnar lahko prevažali z ene na drugo lokacijo s hitrostjo do 16 km/h. Pomen možnarja ni bil samo v veliki ognjeni moči in mobilnosti, ampak tudi v učinku na moralo nasprotnika. Vsakič, ko je možnar izstrelil svoj smrtonosni tovor na sovražne položaje, ga je izurjena posadka 15-17 mož lahko zelo hitro razstavila in še preden je sovražnik uspel ugotoviti lokacijo in odgovoriti s topniškim ognjem, možnarja tam ni bilo več.

Škodin možnar je postal najbolj slavno avstro-ogrsko orožje. K temu je precej pripomogla tudi uradna propaganda, ki ga ni držala v tajnosti. Tako se je podoba možnarja ali njegovih izstrelkov pojavljala na raznih spominkih, obeskih, vazah, pepelnikih, krožnikih, razglednicah, značkah, prstanih ... Leta 1916 je orožje doživelo še nekaj izboljšav in nastal je model M 1916. Spomladi leta 1917 je avstro-ogrška vojska razpolagala z 58 Škodinimi možnarji, razporejenimi v 29 baterij.⁷ Cena

orožja prav tako ni bila zanemarljiva. Možnar skupaj s pripadajočo opremo, vlačilcem in osnovno zalogo streliva je stal 750 000 kron. Škodini možnarji so ostali v uporabi tudi po 1. svetovni vojni, saj so se pojavljali v oborožitvi italijanske, avstrijske, češko-slovaške, jugoslovanske in nemške vojske. Čeprav so z razvojem bombnikov možnarji počasi izgubljali svoj pomen, so jih med 2. svetovno vojno še uporabljali Nemci, ki so odpeljali tudi možnar iz dunajskega vojaškega muzeja. Danes sta ohranjena le še dva primerka: eden se nahaja v italijanskem vojaškem muzeju v Roveretu, drugi pa v vojaškem muzeju v Beogradu.

Na parkirišču gostilne Oddih pod Sveto Goro smo si ogledali neeksplozirano granato, kalibra 30,5 cm, izstreljeno iz Škodinega možnarja M 1911. (foto: Jože Štukl)

7 Simič, *Po sledih soške fronte*, str. 18-19.

Izpod Svete Gore smo pot nadaljevali proti **Kostanjevici**, ki se nahaja ob južnem robu Nove Gorice, tik ob slovensko-italijanski meji. Na 143 metrov visokem griču stoji danes mogočna Marijina cerkev in k njej prizidan frančiškanski samostan. Tu smo si najprej ogledali samostansko cerkev in se seznanili z zgodovino Kostanjevice, ki je po legendi dobila ime po gozdu, ki je takrat skoraj v celoti prekrival hrib in v katerem je raslo precej kostanjev. Prvo cerkvico na Kostanjevici je v letih 1623–1625 dal postaviti grof Matija Thurn. Sem so prenesli Marijino podobo, pred katero so se verniki zbirali v molitvi. Cerkvica je po velikosti bolj spominjala na kapelo, zato se je hriba in cerkve prijelo ime Kapela. Ker je sem prihajalo čedalje več ljudi, je grof začutil potrebo, da bi se ob cerkvi naselili redovniki, ki bi sprejemali romarje in v cerkvi opravljali božjo službo. S tem namenom je dal vzhodno od cerkve postaviti manjši samostan. Med prvimi varuhi cerkve in samostana so bili karmeličani. V njihovem času je Kostanjevica doživljala razcvet. Prvotno cerkvico so porušili in zgradili novo, večjo, v velikosti današnje glavne cerkvene ladje. Temu tlorisu so čez nekaj let prizidali prezbiterij, kasneje pa so glavni ladji dodali sedanje stranske oltarje in hodnike. Vso cerkev so v letih 1666–1706 okrasili s freskami in štukaturami. Tudi samostan so po letu 1662 povečali, ga dvignili za eno nadstropje in ga z današnjo zakristijo in oratorijem nad njo združili s cerkvijo. Karmeličani so upravljali s samostanom in cerkvijo na Kostanjevici vse do leta 1785, ko je stopil v veljavo odlok cesarja Jožefa II. o razpustitvi kostanjeviškega samostana. Razpustitvi je sledila razprodaja cerkvene opreme. Glavni oltar je bil prodan v Podmelec, tabernakelj v Batuje. Prodani so bili tudi stranski oltar sv. Jožefa, zvonovi in druga premična oprema. Cerkev in samostan sta ostala zaprta vse do leta 1894, ko je prišlo z Dunaja dovoljenje, da se lahko cerkev ponovno odpre. Leta 1811 so se na Kostanjevico vrnili tudi redovniki, tokrat frančiškani, ki so se morali zaradi reform Jožefa II. leta 1786 s Svete Gore umakniti v samostan sv. Antona v Gorico. S seboj so prinesli nekaj opreme tako za cerkev kot za samostan. V cerkvi so leseni glavni oltar nadomestili z marmornatim iz cerkve sv. Antona, v zvoniku pa se je že obstoječima pridružil še en zvon.⁸

Med 1. svetovno vojno je bila cerkev poškodovana že med peto soško bitko, dokončno podobo uničenja pa je dobila v šesti bitki, ko jo je zasedla italijanska vojska. Po porazu pri Kobaridu se je italijanska vojska umaknila tudi iz Gorice. Slovenski frančiškani, ki so vedeli za apetite Italijanov in za obljube londonskega sporazuma, so hoteli po vojni ohraniti svojo prisotnost na Kostanjevici, obnoviti samostan in cerkev ter nadaljevati s svojim poslanstvom. Ker pa je bil po rapalski pogodbi ta del slovenskega ozemlja dodeljen Italiji, jim italijanska oblast obnove ni dovolila. Vse prošnje, da bi se za obnovo Kostanjevice pridobila sredstva vojne odškodnine, so bile zavrjene. Obnovo cerkve in samostana je italijanska oblast

8 Šrumpf, *Zgodovina samostana Kostanjevica in župnije Nova Gorica - Kapela*; Šrumpf, *Cvetje s Kostanjevice*, str. 7–21.

pogojevala z odhodom slovenskih in prevzemom Kostanjevice s strani italijanskih frančiškanov, kar se je zgodilo leta 1924. Italijanski frančiškani so tako v letih 1924–1929 cerkev in samostan povsem obnovili in 29. aprila 1930 je goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej cerkev slovesno posvetil.

Med 2. svetovno vojno je kostanjeviški samostan zasedla italijanska vojska. Del samostana so preuredili v podružnico goriških zaporov za ženske, osumljene sodelovanja s partizani. Od tod so jih pošiljali v koncentracijska taborišča.

Po 2. svetovni vojni je bila z mirovno pogodbo med Italijo in Jugoslavijo, ki sta jo državi podpisali v Parizu 10. februarja 1947 določena nova državna meja, po kateri je Kostanjevica ostala na slovenskih tleh in bila predana v upravljanje slovenskim frančiškanom.⁹

Po ogledu cerkve in s seznanitvijo z zgodovino Kostanjevice, smo se podali v kostanjeviško podzemlje – v kriptu, kjer počivajo posmrtni ostanki Karla X. in ostalih članov francoske kraljeve rodbine Burbonov. **Karel X.** (1757–1836) je bil zadnji francoski kralj. Prestol je zasedel 16. septembra 1824 in vladal do 2. avgusta 1830, ko se je po juljski revoluciji moral odpovedati prestolu in skupaj z družino oditi v izgnanstvo. Najprej so odšli v Edinburg na Škotskem, potem v Prago, leta 1836 pa so prišli v Gorico kot gostje grofov Coroninijev. Razlog, da so izbrali Gorico, je bil verjetno milo goriško podnebje, pa tudi strah Karla X., da bi zbolel za kolero, ki je takrat razsajala po Evropi, v Gorici pa je ni bilo. Sedemnajst dni po prihodu v Gorico pa je takrat 79-letni Karel X. zbolel in umrl za kolero, kot edina žrtev epidemije tistega časa v Gorici. Ko je bolan ležal, je skozi okno svoje sobe gledal na Kostanjevico. Izrazil je željo, da bi ga tam pokopali. Tako je Kostanjevica postala »Mali St. Denis«, saj vsi francoski kralji, razen treh, počivajo v baziliki St. Denis severno od Pariza. Karel X. je edini francoski kralj, ki je pokopan zunaj Francije in edini kralj, ki je pokopan v Sloveniji. Ob zadnjem francoskem kralju so želeli biti pokopani tudi drugi družinski člani. Tako so ob njem po smrti leta 1844 pokopali njegovega najstarejšega sina, ki bi vladal kot **Ludvik XIX.** (1775–1844). Zraven njega so leta 1851 položili njegovo ženo **Marijo Terezijo Charlotto** (1778–1851), ki je umrla sedem let za svojim možem na gradu Frohsdorf južno od Dunaja. Bila je hči Ludvika XVI. in Marije Antoinette, hčerke Marije Terezije. Tu je pokopan tudi njun nečak **Henrik V.** (1820–1883), ki je v pregnanstvu sprva živel skupaj s kraljevo družino, pozneje pa se je za stalno naselil v Frohsdorfu pri Dunaju, kjer je leta 1883 tudi umrl. Pozimi je zelo rad zahajal v Benetke in v Gorico. Ob njem je pokopana tudi njegova žena **Marija Terezija Beatrika Gaetana** (1817–1886), nadvojvodinja Avstrijsko-Estenska, ki je umrla leta 1886 v palači Lantieri v Gorici. Na Kostanjevico so po smrti pripeljali tudi sestro Henrika V., **Luizo Marijo Terezijo** (1819–1864), vojvodinjo Parmsko. Po nasilni smrti svojega moža, Karla III. je vladala kot regentinja namesto mladoletnega sina. Umrla je leta 1864 v palači Giustinian v Benetkah in bila na svojo željo pokopana

9 Šrumpf, *Cvetje s Kostanjevice*, str. 30–40.

na Kostanjevici skupaj s člani svoje družine. Vsi zadnji člani dinastije Burbonov danes počivajo v kripti pod prezbiterijem, ki jo je uredila Marija Terezija Beatrika Gaetana na željo svojega moža Henrika V. Goriški kamnosek Anton Ušaj je v ta namen izklesal kamnite sarkofage, kamor so položili svinčene krste, v katerih so shranjena balzamirana trupla. Samo Luizo Marijo Terezijo so pustili v bronasti krsti, v kateri so jo pripeljali iz Benetk. V niši pred grobnico Burbonov je pokopan vojvoda **Pierre Louis Jean Casimir** (1771–1839), dvorni minister Karla X., ki mu je sledil tudi v pregnanstvo. Na smrtni postelji je svoji ženi in sinovom zaupal željo, da bi bil rad pokopan blizu svojega kralja. V znamenje hvaležnosti za njegovo zvesto služenje so ga po smrti na Dunaju pokopali na Kostanjevici.

17. novembra 1917 sta Gorico in Kostanjevico obiskala avstrijski cesar Karel I. in njegova žena Cita, vnukinja Luize Marije Terezije. Želela sta obiskati tudi kripto Burbonov. Ko sta videla vojno razdejanje na Kostanjevici, je cesarica Cita poskrbela, da so posmrtno ostanke Burbonov skupaj s sarkofagi dvignili iz kripte in jih prepeljali v grobnico karmeličanskega samostana v Döblingu na Dunaju. Ko so po vojni cerkev na Kostanjevici obnovili, so frančiškani in civilna oblast zahtevali, da njihove posmrtno ostanke vrnejo na Kostanjevico, ki so si jo Burboni sami izbrali za kraj svojega večnega počitka. Avstrijska vlada je v to privolila šele leta 1932 in tako so sarkofage s posmrtnimi ostanki Burbonov 1. oktobra istega leta po železnici pripeljali nazaj v Gorico in od tam naprej v Kostanjevico, kjer so jih skozi odprtino v tlaku prezbiterija spustili v kripto, kjer še danes v miru počivajo.¹⁰

Po ogledu kripte smo se podali še na ogled samostanske knjižnice, ki nosi ime po patru Stanislavu Škrabcu, pomembnem slovenskem jezikoslovcu 19. stoletja, ki je na Kostanjevici živel več kot 40 let. Samostanska knjižnica danes šteje okrog 16 500 knjig, med katerimi je tudi 30 prvotiskov. Najstarejši je iz leta 1476. Bogate pa so tudi knjižne zbirke od 16. do 19. stoletja. V knjižnici je največ del s področja filozofije, teologije, življenja svetnikov in pridigarske literature. Zaradi šole, ki je delovala v samostanu, pa najdemo tudi knjige z drugih področij, saj je morala šola izpolnjevati državni učni program. Največ knjig je v nemškem jeziku (5186), nekaj manj jih je v latinskem in italijanskem. Slovenskih se je do danes ohranilo dobrih tisoč. Največja dragocenost knjižnice je izvod prve slovenske slovnice Adama Bohoriča (1520–1598) iz leta 1584 z naslovom *Arcticae horulae* (Zimske urice). Na platnicah knjige je lastnoročno posvetilo, ki ga je napisal Adam Bohorič, ko je knjigo podaril Goričanu Juriju Ževu. Knjižnica je od leta 1952 zaščiten kot kulturni spomenik.

Ob koncu smo se sprehodili še čez samostanski vrt, na katerem je zbranih okrog 80 različnih vrst vrtnic – burbonk, ki so dobile ime po otoku Ile de Burbon (Réunion) v južnem Indijskem oceanu, ki je bil nekaj časa v lasti Burbonov. Med potjo proti avtobusu smo se ustavili še na stopnišču ob cerkvi, kjer smo naredili spominsko gasilsko sliko z vsemi udeleženci izleta. Nato smo se odpeljali proti

10 Šrumpf, *Cvetje s Kostanjevice*, str. 78–84.

turistični kmetiji Arkade v Črničah, kjer so poskrbeli za naše telesne potrebe. Po napornem dnevu se je izdatna večerja, ki smo jo poplaknili z domačo primorsko kapljico zelo prilegla. Polni lepih vtisov smo se odpravili proti domu, vmes pa zapeli še kakšno po domače.

Udeleženci izleta na stopnišču pred cerkvijo v Kostanjevici pri Gorici. (foto: Jože Štukl)

LITERATURA:

Fortunat - Černilogar, Damjana: *Tolminsko mostišče I*. Tolmin : Tolminski muzej, 2005, 64 str.
Fortunat - Černilogar, Damjana (ur): *Tolminsko mostišče II*. Tolmin : Tolminski muzej, 2005, 437 str.

Grant, R. G.: *1. svetovna vojna : veliki ilustrirani vodnik*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2014, 360 str.

Mesesnel, Janez: *Soška fronta*. Koper : Lipa, 1968, 331 str.

Simić, Marko: *Po sledih soške fronte*. Ljubljana : Mladinska knjiga 1998, 231 str.

Spominska knjiga : da spomini ostanejo živi in ne utonejo v pozabo. Ljubljana : Brat Frančišek, 2008, 229 str.

Šrumpf, David Zgodovina samostana Kostanjevica in župnije Nova Gorica – Kapela.

V: Spominska knjiga : da spomini ostanejo živi in ne utonejo v pozabo. Ljubljana : Brat Frančišek, 2008, str. 7–21.

Šrumpf, David: *Cvetje s Kostanjevice : ob 200-letnici frančiškanov na Kostanjevici*. Ljubljana : Brat Frančišek 2013, 95 str.